

Uitvoeringsprogramma Stelling van Amsterdam/Nieuwe Hollandse Waterlinie 2017-2020 in Noord-Holland

Inhoudsopgave:	Pagina
Voorwoord	3
Managementsamenvatting	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	8
Hoofdstuk 2: Wat gaan we doen in het uitvoeringsprogramma 2017-2020	
2.1 Ambitie en doelstellingen	10
2.2 Hoofdlijnen van beleid	11
2.3 Bescherming van de Uitzonderlijke Universele Waarde.	11
2.4 Het breed uitdragen van de Uitzonderlijke Universele Waarde	
2.4.1 Inleiding	12
2.4.2 Publiekscommunicatie door Stichting Liniebreed Ondernemen	13
2.4.3 Toepassing van leefstijlonderzoek	13
2.4.4 Bezoekers- en informatiecentra SvA en NHW	13
2.4.5 Samenwerking met andere werelderfgoederen	14
2.5 Uitbreiding met NHW als UNESCO Werelderfgoed	15
2.6 Initiërende en faciliterende rol aan de hand van de thema's:	
2.6.1 Inleiding	15
2.6.2 Ruimtelijk beleid	16
2.6.3 Behoud en beheer	16
2.6.4 Communicatie en marketing	17
2.6.5 Economische herontwikkeling	18
2.6.6 Duurzame energie	19
Hoofdstuk 3: Financieel Kader en uitvoeringsinstrumenten	
3.1 Financieel kader	20
3.2 Uitvoeringsinstrumenten	21
Hoofdstuk 4: Verwachte mijlpalen gedurende Uitvoeringsperiode	24
Bijlage 1: Terugblik op het uitvoeringsprogramma 2014-2016	
1 Inleiding	26
2 Basistaak als siteholder	26
3 Begeleiding reeds lopende projecten	28
4 Intensivering van samenwerking met partijen	30
5 Faciliterende rol aan de hand van zes Stellingbrede thema's	31
5 Aanjagen en cofinanciering van nog minimaal twee herontwikkelingen van forten	34
6 Continuering van onze taak van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in de Vechtstreek Noord	34
Bijlage 2 Ontwikkelingskaart Stelling van Amsterdam (losse bijlage)	

Voorwoord

Voor u ligt het nieuwe uitvoeringsprogramma 2017-2020 voor de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Heel 2016 heeft voor de Stelling van Amsterdam in het teken gestaan van 20 jaar UNESCO Werelderfgoed status, en nu kijken we vooruit!

Dat de Stelling een werelderfgoed is, is te danken aan een kleine groep betrokken mensen die aandacht vroeg voor de sloop van het Fort bij Velsen in 1983. Door hun toedoen kreeg de Stelling van Amsterdam landelijk aandacht. In die tijd waren nog maar weinig mensen zich ervan bewust wat voor bijzonder cultureel erfgoed de Stelling is. Door toen aandacht te vragen voor dit- in hun ogen- bijzonder cultureel erfgoed is de Stelling behouden. Door hun enthousiasme en vasthoudendheid zijn de verschillende onderdelen van de Stelling provinciaal- of zelfs rijksmonument geworden. Deze beschermde status en de bijzondere cultuurhistorische waarde van de Stelling leidde ertoe dat zij in 1996 ook de UNESCO status verwierf.

In de loop van die jaren is de Stelling van Amsterdam steeds beter bekend geworden en zijn steeds meer mensen erin geïnteresseerd geraakt. Daar ben ik blij om. De Stelling bestaat naast de forten ook uit een bijzonder watermanagementsysteem met veel sluizen en dijken. Ook het strategisch landschap met de inundatiegebieden en de verboden kringen horen heel nadrukkelijk bij de Stelling.

Ik zou graag zien dat meer mensen kennis zouden maken met de hele Stelling van Amsterdam, internationaal gezien een bijzonder militair verdedigingssysteem met gebruik van water. Ik vind dat wij hierop trotser mogen zijn en dit ook nog meer moeten uitdragen.

De functies van de diverse onderdelen van de Stelling zijn sinds 1996 flink veranderd. Kon je toen nog maar weinig forten bezoeken, nu zie je in het merendeel een grote verscheidenheid aan economische en maatschappelijke functies. De provincie heeft deze transitie gestimuleerd. Ik ben er van overtuigd dat voor het behoud van de 46 forten het ook noodzakelijk is dat een groot deel ervan economisch wordt benut. Ook in de komende periode zullen wij samen met de eigenaren deze herbestemming van forten blijven stimuleren.

Het is de bedoeling dat de Nieuwe Hollandse Waterlinie in 2019, als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam, ook de titel werelderfgoed krijgt. Daarmee creëren wij 1 integraal werelderfgoed van 220 km lengte, dwars door 5 provincies in Nederland, Noord-Holland, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland! Op dit moment zetten wij ons samen in voor de UNESCO nominatie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Het is een gezamenlijke taak om al deze bijzondere kwaliteiten van de Stelling en de Nieuwe Hollandse Waterlinie te behouden. Dit kunnen wij als provincie Noord-Holland niet alleen. Wij hebben hiervoor de ondersteuning en de inzet nodig van andere overheden, waterschappen, ondernemers maar ook de vele vrijwilligers. Vooruitlopend op die te verwachten uitbreiding zal de samenwerking met de Nieuwe Hollandse Waterlinie verder worden versterkt. Daarom hebben wij er voor gekozen om dit vierde uitvoeringsprogramma van de provincie Noord-Holland zowel voor de Stelling van Amsterdam als de Nieuwe Hollandse Waterlinie in Noord-Holland te laten gelden. In dit uitvoeringsprogramma geven wij weer hoe wij samen met onze partners ons beleid voor beide waterlinies in de komende jaren willen vormgeven.

Ik verheug mij zeer op een fijne samenwerking met onze partners de komende periode. Graag zet ik mij in voor het meer bekendheid geven aan de Uitzonderlijke Universele Waarde van de Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie!

Joke Geldhof

Gedeputeerde Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie Provincie Noord-Holland

Managementsamenvatting

Het voorliggende ‘Uitvoeringsprogramma Stelling van Amsterdam (SvA)-Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) 2017-2020’ is het eerste gezamenlijke uitvoeringsprogramma voor beide waterlinies op Noord-Hollands grondgebied. Hiermee wordt geanticipeerd op de beoogde plaatsing van de NHW op de UNESCO werelderfgoedlijst als uitbreiding op de SvA in 2019. In dit uitvoeringsprogramma staan de doelstellingen, rol en werkwijze van de provincie Noord-Holland in de komende periode met betrekking tot dit bijzondere werelderfgoed. Dit gebeurt nadrukkelijk in samenwerking met verschillende partijen. Zo ligt een deel van de SvA in de provincie Utrecht (gemeente De Ronde Venen) en vindt nominatie van de NHW plaats in nadrukkelijke samenwerking met de provincies Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant. Voor het behouden van het werelderfgoed, het uitdragen van het verhaal en het stimuleren van de toeristische en recreatieve benutting is daarnaast een goede samenwerking en afstemming met betrokken gemeenten, eigenaren, exploitanten, vrijwilligersorganisaties en andere betrokken partijen van groot belang. Dit uitvoeringsprogramma is een uitwerking van het provinciaal beleidskader cultuurbeleid 2017-2020 ‘Cultuur in ontwikkeling’ voor één van de belangrijkste cultuurhistorische structuurdragers in Noord-Holland.

Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie

Beide waterlinies zijn gebaseerd op dezelfde principes. Namelijk het gebruik van water als verdedigingswapen tegen de vijand. Door een ingenieus watersysteem van sluisen, dijken en kanalen kon het land onder water worden gezet (inunderen) waardoor het moeilijk begaanbaar werd voor de vijand. Op kwetsbare delen bij water- of spoor wegen (accessen) werden forten of andere verdedigingswerken gebouwd.

De NHW, met een lengte van 85 km, is tussen 1815 en 1885 aangelegd als een verbeterde versie van de Oude Hollandse Waterlinie waardoor ook o.a. de stad Utrecht werd beschermd.

De SvA, met een lengte van 135 km, is tussen ca. 1870 en 1917 aangelegd om specifiek de hoofdstad Amsterdam te verdedigen tegen de vijand en diende als laatste toevluchtsoord voor de regering en het leger.

De NHW en SvA bezitten drie kernkwaliteiten, de zogenaamde ‘Uitzonderlijke Universele Waarde’, oftewel in UNESCO termen Outstanding Universal Value (OUV):

1. Het Strategisch landschap (inundatiegebieden, accessen en Verboden Kringen);
2. Het Watermanagementsysteem (rivieren, kanalen, dijken, sluisen etc);
3. De Militaire werken (vestingsteden, forten, kazematten etc)

De provincie Noord-Holland zet zich de komende periode in voor het behoud en de ontwikkeling van het UNESCO-werelderfgoed de Stelling van Amsterdam en het werelderfgoed in wording de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dit doen wij middels de volgende activiteiten.

1. Vervulling siteholdertaak voor de SvA

- Het zorgdragen voor het beschermen en behouden van de Uitzonderlijke Universele Waarde die UNESCO heeft benoemd voor het Werelderfgoed SvA,
- Het breed uitdragen en bekend maken van deze Uitzonderlijke Universele Waarde.
- Verzorgen van noodzakelijke rapportages richting Rijk en UNESCO

2. Uitbreiding met Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) als UNESCO Werelderfgoed

Samen met de provincies Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant zetten wij ons gezamenlijk in voor het verkrijgen van de werelderfgoedstatus voor de NHW als uitbreiding op de SvA. Via een gezamenlijk nominatiedossier beschrijven wij de Uitzonderlijke Universele Waarde van de NHW en de wijze waarop wij deze gaan beschermen en uitdragen. In juni 2017 wordt het nominatiedossier door de vier provincies vastgesteld en aangeboden aan de minister van OCW. De minister zal het nominatiedossier in 2018 indienen bij UNESCO. De beslissing over deze nominatie door UNESCO wordt medio 2019 verwacht.

Vanaf dat moment vervullen wij samen met de drie bovengenoemde provincies het gezamenlijk siteholderschap voor zowel de SvA als de NHW. In de periode ervoor werken wij al zo veel mogelijk samen op het gebied van bescherming, communicatie en marketing, economische herbestemming en kennisoverdracht.

3. Faciliterende rol rond de thema's ruimtelijk beleid, behoud en beheer, communicatie en marketing, economische herontwikkeling en duurzame energie

In de komende periode blijven wij onze faciliterende rol vervullen richting eigenaren, gemeenten, waterschappen en exploitanten van de forten. Vanuit hun behoefte bieden wij ondersteuning bij hun ontwikkelings-, handavings- en beheerstaak. Het gaat bij deze faciliterende rol vooral om kennisoverdracht op deze thema's. Dit doen wij onder meer door het organiseren van kennisbijeenkomsten en het laten verrichten van eventuele noodzakelijke onderzoeken. Waar mogelijk doen wij dit in nauwe samenwerking met onze partners van de NHW. Een nieuw instrument dat wij hierbij inzetten is het Linie Expert Team. Dit is een netwerk van diverse deskundigen op verschillende gebieden dat ingezet kan worden om advies te geven om processen op gang te krijgen, te versnellen en/of eventuele problemen op te lossen.

Onze faciliterende rol richt zich op de volgende thema's:

1. Ruimtelijk beleid

De nieuwe Leidraad Landschap en Cultuurhistorie biedt gemeenten en plannenmakers een instrument om plannen te beoordelen en te maken binnen het ruimtelijk kader dat voor de SvA en NHW geldt. Ook de Strategische Linieverkenning voor de SvA/NHW kan daarbij helpen. Om gemeenten beter te faciliteren wordt het provinciaal Steunpunt Monumenten en Archeologie anders georganiseerd en hun werkzaamheden uitgebreid. Om de ruimtelijke kwaliteit van het werelderfgoedlandschap te behouden en waar mogelijk te versterken adviseren het liniebrede Kwaliteitsteam Nieuwe Hollandse Waterlinie of de provinciale Adviescommissie Ruimtelijke Ordening over ruimtelijke plannen.

2. Communicatie/marketing

Hierbij gaat het primair om de ondersteuning van eigenaren en exploitanten in het onder de aandacht brengen van de Uitzonderlijke Universele Waarde van het UNESCO werelderfgoed bij het publiek.

3. Beheer en behoud

Via de algemene provinciale subsidieregelingen 'Restauratie provinciale monumenten' en 'Onderhoud provinciale monumenten' verlenen wij subsidie voor restauratie en onderhoud van de onderdelen van de Stelling van Amsterdam die provinciaal monument zijn. Onderdelen die rijksmonument zijn kunnen gebruik maken van de subsidieregeling 'instandhouding monumenten'. Via kennisbijeenkomsten maken wij kennisoverdracht mogelijk over de vraag hoe het beheer van de bouwwerken en het groen van de waterlinies mogelijk beter kan worden uitgevoerd. Waar nodig laten wij onderzoeken verrichten naar de bouwkundige staat en de restauratie- en onderhoudsbehoefte van de objecten van de SvA en NHW.

4. Economische herontwikkeling.

Een nieuwe economische functie draagt bij aan het behoud van het fort maar ook aan de toegankelijkheid van het werelderfgoed. Verder schept het werkgelegenheid. In de periode 2014-2016 zijn veel geplande herbestemmingsprojecten gerealiseerd. Andere projecten zijn in voorbereiding of bevinden zich nu in de uitvoeringsfase. Wij continueren onze inzet bij deze projecten. Dit doen wij vanuit onze stimulerende/aanjagende rol op het gebied van economische herontwikkeling en eventueel waar mogelijk vanuit onze cofinancierende rol. In de praktijk blijkt dat er nogal eens vertraging kan optreden bij herontwikkeling van forten. Dit kan verschillende redenen hebben zoals het terugtrekken van een beoogd ontwikkelaar, langdurige planologische processen en aarzelend beleid bij de eigenaar. Voor sommige van deze projecten zijn al subsidies verleend. Voor andere projecten zijn er al cofinancieringsmiddelen gereserveerd. Vanuit onze rol als kennismakelaar en kennisleverancier blijven wij eigenaren en initiatiefnemers ondersteunen om herontwikkeling van forten mogelijk te maken. Onze steun bestaat o.a. uit de inzet van het Linie Expert Team die eigenaren en initiatiefnemers van advies kan voorzien.

5. Duurzame energie

Forten werden zodanig gebouwd dat ze zelfvoorzienend waren in tijden van mobilisatie. Regenwater werd opgevangen en het aanwezige hout op het fortterrein was de brandstof. Nu forten een nieuwe functie hebben is de energiebehoefte groot gezien het type gebouw. De energiekosten zijn daardoor hoog. Verschillende forten willen daarom die energiekosten omlaag brengen en zoeken naar duurzame oplossingen om dit mogelijk te maken. Daarbij worden zij vaak geïnspireerd door het militaire verleden toen de forten zelfvoorzienend moesten zijn. Wij gaan hen daarbij ondersteunen door middel van kennisoverdracht vanuit o.a. het Linie Expert Team.

Nederland staat voor een uitdaging om de noodzakelijke energietransitie mogelijk te maken. Fossiele brandstoffen raken op termijn uitgeput en ze veroorzaken een toename van broeikasgassen in de atmosfeer wat een nadelige invloed heeft op ons klimaat. Om te onderzoeken of ook de waterlinies kunnen worden gebruikt om deze energietransitie mogelijk te maken en onder welke voorwaarden is het rapport 'Energie in de Linie' in samenwerking met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed opgesteld. Wij nemen in 2017 een besluit of en zo ja welk beleid wij gaan hanteren om duurzame energiewinning langs de waterlinies mogelijk te kunnen maken.

6. Overleg en samenwerking

Wij organiseren jaarlijks een bijeenkomst voor alle bij de SvA en NHW betrokken gemeenten, waterschappen, grote eigenaren en andere belangrijke organisaties in onze provincie om in dialoog te gaan over het beleid om de unieke universele waarde van de SvA en NHW te behouden en nog meer te benutten.

Hoofdstuk 1: Inleiding

De Stelling van Amsterdam staat sinds 1996 op de werelderfgoedlijst van UNESCO vanwege zijn unieke cultuurhistorische betekenis. Deze ring van 135 kilometer rondom Amsterdam werd op een afstand van 15-20 km van de stad aangelegd om de hoofdstad tegen vijandige aanvallen te beschermen.

De Stelling is een uniek cultureel erfgoed, waarbij het omliggende landschap en water, tezamen met 46 forten en batterijen, vele dammen en sluizen, werd ingezet als verdedigingsmiddel. Het omliggende landschap kon met behulp van de vele sluizen en dammen onder water gezet worden (geïnunderd) om de vijand op afstand te houden. De forten en batterijen werden gebouwd op de 'zwakke' plekken (accessen), waar wegen, dijken en spoorlijnen het gebied doorkruisten. Om deze plekken extra te verdedigen werden hier forten gebouwd. Vanwege de Kringenwet werden beperkingen gesteld aan de bouw van woningen en bedrijfsgebouwen in de nabije omgeving van de Stelling. Heden ten dage zijn nog vele onderdelen van de Stelling van Amsterdam behouden en nog steeds goed zichtbaar terug te vinden in het landschap. Ook is vanwege de Kringenwet (pas in 1963 definitief ingetrokken) een groot deel van het gebied binnen een straal van 1000 m van de weerstandslinje van de Stelling relatief onbebouwd gebleven.

De provincie Noord-Holland is 'siteholder', eerstverantwoordelijke, voor dit werelderfgoed. De provincie Utrecht is mede-siteholder omdat een deel van de Stelling door deze provincie loopt. Als siteholders zijn wij verantwoordelijk voor het beschermen en behouden van de 'Outstanding Universal Value' (OUV) (Uitzonderlijke Universele Waarde) zoals die door UNESCO destijds bij de plaatsing van de SvA op de Werelderfgoedlijst is vastgelegd. Daarnaast dienen wij die unieke waarde van de SvA zo veel mogelijk uit te dragen en breed bekend te maken.

Vanaf 2005 heeft de provincie Noord-Holland aan de hand van drie uitvoeringsprogramma's (2005-2008, 2009-2013 en 2014-2016) gewerkt aan een goed behoud en een goede beleving van de Stelling van Amsterdam. Onze leidraad is hierbij 'behoud door ontwikkeling' omdat onze overtuiging is dat het geven van nieuwe functies aan dit bijzondere cultureel erfgoed belangrijk is voor het behoud hiervan. Dit uitvoeringsprogramma Stelling van Amsterdam/Nieuwe Hollandse Waterlinie 2017-2020 is het eerste uitvoeringsprogramma waarin zowel de Stelling van Amsterdam (SvA) als de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) in de naam worden genoemd. Dit komt doordat in de komende uitvoeringsperiode het de bedoeling is dat de NHW in 2019 door UNESCO als uitbreiding op het UNESCO Werelderfgoed SvA wordt aangewezen als werelderfgoed. Net als de SvA is de NHW een verdedigingslinie gebaseerd op een inundatiesysteem met forten bij accessen. Met de NHW erbij ontstaat er een 220 kilometer lang werelderfgoed dat ook door de provincies Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland loopt. De NHW is tussen 1815 en 1885 aangelegd als een verbeterde versie van de Oude Hollandse Waterlinie, waarbij ook de stad Utrecht werd beschermd. De SvA is gebouwd tussen 1880 en 1914 rond onze hoofdstad Amsterdam als extra bescherming tegen de vijand. Vanwege de toegenomen vuurkracht van de kanonnen werden de forten van de SvA van beton gemaakt terwijl de forten van de NHW nog van baksteen waren.

De SvA en NHW bestaan in de ogen van UNESCO uit drie kernkwaliteiten:

1. Strategisch landschap (inundatiegebieden, accessen en Verboden Kringen);
2. Watermanagementsysteem (rivieren, kanalen, dijken, sluizen, dammen etc);

3. Militaire werken (vestingsteden, forten, kazematten etc).

Het is zeker niet nieuw dat wij ons met de NHW bezighouden. Zo hebben wij in de afgelopen jaren reeds samengewerkt met de andere betrokken provincies en tot 2014 met het Rijk aan de revitalisering en duurzame instandhouding van de NHW. De regio Vechtstreek-Noord is een overlapgebied van de SvA en NHW, waarbij de vestingsteden Muiden en Weesp een dubbelfunctie hadden voor zowel de SvA als de NHW. Speciaal voor dit gebied zijn er uitvoeringsprogramma's in samenwerking met de betrokken gemeenten, Natuurmonumenten, Waterschap AGV en het Gewest Gooi en Vechtstreek opgesteld en is hier in de afgelopen tien jaar uitvoering aan gegeven.

Wij zijn blij dat de provincie Utrecht nu ook voor het eerst een gezamenlijk programma voor de NHW & SvA 2017-2020 heeft vastgesteld. Zo zal er nog meer samengewerkt worden zowel wat betreft de SvA als de NHW met de provincies Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant. Het is dan ook de bedoeling om als vier provincies in de toekomst de siteholdersrol te gaan vervullen voor het totale UNESCO Werelderfgoed SvA/NHW.

Het uitoefenen van ons siteholderschap kunnen wij als provincies niet alleen. Dit kan alleen in nauwe samenwerking met de gemeenten, eigenaren, beheerders, vrijwilligersorganisaties en andere gebruikers van de diverse onderdelen van de SvA en NHW.

Dit uitvoeringsprogramma is een uitwerking van het Beleidskader Cultuurbeleid 2017-2020 'Cultuur in ontwikkeling' zoals het op 3 oktober 2016 door Provinciale Staten is vastgesteld. De SvA-NHW is één van de belangrijkste cultuurhistorische structuurdragers binnen Noord-Holland. Omdat het hier om UNESCO Werelderfgoed gaat is er een apart uitvoeringsprogramma voor opgesteld.

Met dit uitvoeringsprogramma sluiten wij aan op de uitvoeringsperiode van het Beleidskader Cultuur en ook op de in dit Beleidskader genoemde opgaven:

- Leegstand en herbestemming;
- Transformatie van het cultuurlandschap.

Hoofdstuk 2: wat gaan we doen in het uitvoeringsprogramma 2017-2020

2.1 Ambitie en doelstellingen

De verantwoordelijkheden die wij hebben als siteholder van het UNESCO Werelderfgoed vormen nog steeds het uitgangspunt van ons beleid.

De UNESCO verantwoordelijkheden zijn:

- Zorgdragen voor het beschermen en behouden van de Uitzonderlijke Universele Waarde die UNESCO heeft benoemd voor het Werelderfgoed SvA;
- Breed uitdragen en bekend maken van deze Uitzonderlijke Universele Waarde;
- Verzorgen van noodzakelijke rapportages richting het Rijk en UNESCO.

Wij willen dit op een goede en inspirerende manier samen met onze partners doen. Dus in samenwerking met o.a. eigenaren, exploitanten, gemeenten en provincies. Wat dat betreft is er ook niets veranderd ten opzichte van vorige uitvoeringsprogramma's. Het gebied waar wij siteholder van zijn breidt zich naar verwachting uit wanneer de NHW in 2019 ook UNESCO Werelderfgoed wordt als uitbreiding op de SvA. Dan zullen wij ook met vier provincies gezamenlijk het siteholderschap gaan vervullen terwijl wij nu deze rol alleen nog in samenwerking met de provincie Utrecht verrichten.

Ook onze einddoelen voor 2020 zijn ten opzichte van vorige uitvoeringsprogramma's nauwelijks veranderd. Deze einddoelen zijn:

- Het UNESCO Werelderfgoed Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn in de beleving van Nederlanders en buitenlanders een herkenbaar, samenhangend gebied met een bijzondere belevingswaarde;
- In elke regio is de publieke toegankelijkheid van zoveel mogelijk forten gegarandeerd.
- De economische benutting van de SvA/NHW is versterkt. Er zijn nieuwe economische en maatschappelijke activiteiten toegevoegd, die samen met de vergrote publieke toegankelijkheid, een aantoonbare economische impuls geven;
- Minimaal twee bezoekerscentra zijn geopend, waardoor de belevingswaarde van de Stelling is vergroot en er zijn verschillende informatiepunten verspreid langs de SvA en NHW gerealiseerd waar het verhaal over de SvA en NHW wordt verteld;
- Het merendeel van de kenmerkende onderdelen van de Stelling van Amsterdam – forten, hoofdverdedigingslijn, kringenwetboerderijen, inundatiewerken en inundatiegebieden - is onderling verbonden door recreatieve fiets-, wandel- en vaarroutes;
- De SvA/NHW heeft als Werelderfgoed actuele betekenis in de ruimtelijke ordening rond de hoofdstad. De uitzonderlijke waarde van het UNESCO Werelderfgoed SvA-NHW is door het ruimtegebruik duurzaam gegarandeerd en planologisch en vanuit monumentenwetgeving geborgd.

Onze ambitie is om de Uitzonderlijke Universele Waarde van het UNESCO werelderfgoed SvA/NHW te behouden en breder bekend te maken en ervoor te zorgen dat beide waterlinies meer bezoekers trekt uit zowel het binnenland als het buitenland.

2.2 Hoofdpijnen van beleid

Vanuit onze taak als UNESCO siteholder en met onze doelstellingen voor 2020 komen wij tot de volgende hoofdpijnen van ons beleid in de komende vier jaar:

1. Een goede bescherming van de Uitzonderlijke Universele Waarde van het UNESCO werelderfgoed;
2. Het breed uitdragen van deze Uitzonderlijke Universele Waarde.
3. Uitbreiding van de SvA met NHW als UNESCO Werelderfgoed;
4. Initiërende en faciliterende rol aan de hand van de thema's:
  - a. Ruimtelijk beleid
  - b. Behoud en beheer
  - c. Communicatie en marketing
  - d. Economische herontwikkeling;
  - e. Duurzame energie

2.3 Bescherming van de Uitzonderlijke Universele Waarde

Als siteholder zijn wij samen met de provincie Utrecht verantwoordelijk voor het beschermen en behouden van de 'Outstanding Universal Value' (OUV oftewel Uitzonderlijke Universele Waarde) van het UNESCO werelderfgoed SvA. De Uitzonderlijke Universele Waarde gaat over het behoud van de objecten (zowel watermanagementsysteem als militaire werken) van de SvA maar ook over het behoud van het voor de Stelling zo karakteristieke (open) strategisch landschap.

Alle objecten van de Stelling van Amsterdam hebben een monumentenstatus. Hetzij een rijksmonumentenstatus of een provinciale monumentenstatus. Deze objecten zijn dus gehouden aan regelgeving en zijn vergunningplichtig bij eventuele wijzigingen of aantastingen.

Wat betreft het behoud van de monumenten is één en ander geregeld via het overgangsrecht Erfgoedwet en de Provinciale Monumentenverordening. De bedoeling is dat alle regels die betrekking hebben op de fysieke omgeving in 2019 zullen worden ondergebracht in de Omgevingswet.

Het behoud van het landschap rondom de Stelling van Amsterdam is geregeld via het ruimtelijk beleid. Via regels die het Rijk in het Barro (Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening) heeft gesteld, zijn deze regels vervolgens doorvertaald in de provinciale ruimtelijke verordeningen (PRV) van de provincies Noord-Holland en Utrecht. Gemeenten moeten bij de toepassing of wijziging van bestemmingsplannen rekening houden met deze in de PRV gestelde regels.

In de rol van regelaar hebben wij de Uitzonderlijke Universele Waarde wat betreft de SvA en binnenkort de NHW vastgelegd in de provinciale Leidraad Landschap en Cultuurhistorie als onderdeel van de Provinciale Ruimtelijke Verordening.

Om beter sturing te kunnen geven aan ruimtelijke ontwikkelingen actualiseren wij de Leidraad waarbij deze wordt omgevormd van een waardestellend kader naar een meer gebieds- en ontwikkelingsgericht kader. Hiermee worden culturele structuurdragers in de provincies zoals de SvA en NHW in de context van het omliggende landschap geplaatst en kunnen we meer richting geven aan mogelijke ontwikkelingen in het gebied. Zodat bij planvorming meer rekening kan worden gehouden met bijvoorbeeld de schootvelden. De geactualiseerde Leidraad wordt opgesteld in de geest van de Omgevingswet om uiteindelijk een onderlegger te kunnen laten zijn van de provinciale

Omgevingsvisie. Het Beeldkwaliteitsplan van de Stelling van Amsterdam is het uitgangspunt voor wat er deze geactualiseerde Leidraad komt te staan.

Verder wordt gebruik gemaakt van de provinciale Adviescommissie Ruimtelijke Ordening (ARO) en het Kwaliteitsteam NHW om ruimtelijke plannen het liefst in een zo vroeg mogelijk stadium te toetsen op de ruimtelijke kwaliteit.

Wij verwachten van gemeenten dat zij zullen gaan toetsen of de monumentale waarde of bijzondere ruimtelijke kwaliteit van SvA en NHW goed beschermd wordt. Ook wat betreft de handhaving hiervan ligt er een belangrijke verantwoordelijkheid bij de gemeenten. Van eigenaren en exploitanten verwachten wij dat zij goed rekening houden met de OUV van de SvA en NHW

Naar verwachting wordt vanaf 2019 de Omgevingswet van kracht. Rond dezelfde tijd zal ook de eerste Nationale Omgevingsvisie verschijnen. De inzet van de waterlinieprovincies is dat de Uitzonderlijke Universele Waarde van de SvA en NHW een nadrukkelijke plek krijgt in de Nationale Omgevingsvisie. Ook zal de bijzondere waarde van de SvA en NHW worden vastgelegd in de komende provinciale Omgevingsvisie en Omgevingsverordening. In de verordening komen regels te staan waaraan gemeentelijke omgevingsplannen zullen moeten voldoen om de OUV te behouden. De Strategische Verkenning voor de SvA/NHW die in het kader van de UNESCO nominatie van de NHW wordt opgesteld kan een belangrijke input vormen voor die toekomstvisie. In de Strategische Verkenning worden ruimtelijke visies die in het verleden zijn opgesteld voor de SvA (Beeldkwaliteitsplan SvA) en de NHW (Panorama Krayenhoff) vergeleken met de huidige situatie en de te verwachten nieuwe ontwikkelingen in de toekomst (toenemende bevolking in de Randstad, noodzakelijke waterberging, energietransitie en mogelijke nieuwe infrastructurele werken).

Zeker in het licht van de toekomstige gezamenlijke nominatie van de NHW willen wij de planologische beschermingsregels en instrumenten voor zowel SvA als NHW meer uniform maken zowel binnen als buiten de provinciale grenzen.

2.4 Het breed uitdragen van Uitzonderlijke Universele Waarde

2.4.1 Inleiding

De SvA heeft de UNESCO status gekregen omdat het een uniek voorbeeld is van een geïntegreerd Europees verdedigingssysteem met behulp van water wat bovendien nog intact en goed geconserveerd is. Door de uitbreiding met de NHW wordt een nog completer beeld gegeven van hoe Nederland in de loop van de geschiedenis de verdediging met behulp van water heeft ontwikkeld.

Als siteholder is het onze taak om deze bijzondere waarde breed uit te dragen.

Dit doen wij op de eerste plaats via de communicatiekanalen waarvoor wij zelf verantwoordelijk zijn.

Maar ook willen wij stimuleren dat onze partners zo veel mogelijk via hun communicatie over deze OUV van de Stelling vertellen. Wij vinden het belangrijk dat zij als betrokkene bij de SvA/NHW aangeven dat het onderdeel waar zij verantwoordelijk voor zijn deel uitmaakt van een groter geheel, namelijk het UNESCO werelderfgoed SvA en later ook de NHW.

Wat betreft onze communicatie maken wij onderscheid tussen beleids- en publiekscommunicatie. Beleidscommunicatie heeft betrekking op wat wij als provincie zelf doen om de SvA en NHW te behouden en te ontwikkelen. Deze communicatie verzorgen wij zelf via de gebruikelijke provinciale communicatiekanalen. Zowel in de beleids- als publiekscommunicatie staat het vertellen van het verhaal over de OUV van de SvA en de NHW centraal.

2.4.2 Publiekscommunicatie door Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO)

In de afgelopen jaren heeft de Cultuurcompagnie Noord-Holland (CCNH) in opdracht van de provincie de publiekscommunicatie voor de SvA verzorgd. Hierbij ging het o.a. om het beheer en onderhoud van de (publieks)website, productie van divers communicatiemateriaal en organisatie van o.a. de opening van het Stellingseizoen, Fortenfestival e.d. Met ingang van 2017 wordt deze samenwerking stopgezet, mede vanwege de keuze die de Cultuurcompagnie heeft gemaakt voor een samenwerking op archeologisch gebied met het provinciaal archeologiecentrum, Huis van Hilde. Wij hebben er voor gekozen om in de komende periode de publiekscommunicatie te laten verzorgen door de Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO). SLO is een samenwerkingsverband waar veel fortten, grote eigenaren en gemeenten langs de SvA en NHW lid van zijn. SLO heeft in de afgelopen periode al samengewerkt met CCNH bij de organisatie van Stellingevenementen. SLO zal zowel de publiekscommunicatie voor de gehele SvA als de NHW voor haar rekening nemen. Door deze koppeling wordt de publiekscommunicatie efficiënter en waarschijnlijk ook effectiever. Een deel van de activiteiten gaat via een gezamenlijke opdracht van NHW en SvA. Andere activiteiten die specifiek betrekking hebben op de SvA, zoals de website www.stellingvanamsterdam.nl, gaan rechtstreeks in opdracht van de provincie Noord-Holland.

SLO gaat o. a. de volgende activiteiten uitvoeren op het gebied van publiekscommunicatie:

- a) Onderhoud van de website www.stellingvanamsterdam.nl
- b) Sociale Media: Facebook, Twitter en Instagram
- c) Organisatie van thematische evenementen zoals Start Fortenseizoen, Fortenfestival, Nacht van de Nacht en Natuurevenement
- d) Loketfunctie voor vragen van pers en publiek
- e) Free publicity
- f) Digitale nieuwsbrief Stellingkoerier

2.4.3 Toepassing van Leefstijlenonderzoek

Wij vinden het belangrijk dat beter wordt ingespeeld op de wensen van de verschillende doelgroepen en dat beter en effectiever wordt gecommuniceerd over het bestaande aanbod van de SvA. Daarom hebben wij in 2016 een strategisch advies hierover laten opstellen. Er is daarbij gebruik gemaakt van de leefstijlenatlas wat een beeld geeft van de toeristisch recreatieve voorkeuren en gedrag van de verschillende doelgroepen in de verschillende regio's in Nederland.

Uit dit advies blijkt dat op basis van een vraag-aanbod analyse het aanbod van fortten, routes en evenementen vooral aantrekkelijk is voor bepaalde doelgroepen en dat er nog kansen liggen in de verschillende regio's langs de Stelling voor andere doelgroepen. Ook aan de toegankelijkheid van veel fortten en informatievoorziening hierover kan het één en ander worden verbeterd. Bovendien ontbreekt er nog een sociale media strategie.

Het onderzoek is gedeeld met de verschillende fortondernemers en eigenaren. De conclusies en aanbevelingen die betrekking hebben op de algemene website en overige algemene communicatiemiddelen worden zo veel mogelijk overgenomen in de strategie wat betreft de publiekscommunicatie door SLO.

2.4.4 Bezoekers- en informatiecentra SvA en NHW

Om het verhaal over de OUV van de SvA te vertellen en de publieke toegankelijkheid van de SvA te vergroten is vanaf het eerste uitvoeringsprogramma ingezet op de realisatie van drie bezoekerscentra langs de SvA.

In 2011 werd op het Forteiland Pampus het eerste bezoekerscentrum voor de Stelling geopend met als naam "Pampus Experience". In Fort bij Krommeniedijk opent naar verwachting eind 2017 het tweede bezoekerscentrum voor de SvA, in beheer bij Landschap Noord-Holland. Meer dan het geval is bij Forteiland Pampus wordt in Fort bij Krommeniedijk aandacht besteed aan het militaire landschap van de Stelling en bovendien wordt het verhaal verteld over de bijzondere natuur langs de Stelling van Amsterdam.

Het is nog steeds de bedoeling dat in Fort benoorden Spaarndam ook een bezoekerscentrum van de SvA zal komen. Dit zal echter nog een tijd duren omdat eerst nog de werving van een nieuwe exploitant moet plaatsvinden en daarna het fort nog gerestaureerd en ingericht zal moeten worden.

In de afgelopen jaren is gebleken dat de ontwikkeling van een gepland bezoekerscentrum niet altijd haalbaar bleek te zijn (Fort aan de Nekkerweg) of meer tijd kostte dan was voorzien (Fort bij Krommeniedijk en Fort benoorden Spaarndam). Het ging hierbij om forten die geheel gerestaureerd en herontwikkeld moesten worden. Met de ontwikkeling van een bezoekerscentrum zijn veel investeringen gemoeid terwijl de opbrengst maar beperkt is. Hierdoor is de exploitatie een zorgpunt. Omdat wij het relevant vinden dat bij forten waar relatief veel bezoekers komen het verhaal over de OUV van de SvA en NHW wordt verteld, willen wij stimuleren dat er naast de grotere bezoekerscentra ook zogenaamde informatiepunten ontstaan. Het verschil met bezoekerscentra is dat ze minder ambitieus van opzet zijn en dat er daardoor minder investeringen nodig zijn en de exploitatielasten lager zullen zijn. Bovendien kunnen die informatiecentra in forten komen die al gerestaureerd zijn en een nieuwe economische functie hebben gekregen. In de informatiecentra zal informatie worden gegeven over het fort of de vestingstad waar het informatiepunt is gevestigd, maar ook over de SvA/NHW als werelderfgoed. Daarbij vinden wij belangrijk dat een eenduidig verhaal wordt verteld over de OUV van deze waterlinies.

Zo is er een informatiepunt in ontwikkeling bij Fort aan de Nekkerweg (Fort Resort Beemster), Muizenfort in Muiden, Fort bij Abcoude en in de Gele Loods in Naarden Vesting. Wij ondersteunen deze ontwikkelingen en stimuleren dat er ook op andere forten verspreid langs de SvA/NHW, die voldoende open zijn, informatiepunten zullen komen waarin over de OUV van de SvA/NHW gecommuniceerd zal worden.

In Fort Vechten is sinds 2015 het Waterliniemuseum gevestigd. In dit museum wordt primair het verhaal van de NHW verteld maar er wordt ook aandacht besteed aan de andere waterlinies in Nederland, waaronder de SvA. Zeker wanneer de gezamenlijke UNESCO status van SvA en NHW een feit is zal er in dit Waterliniemuseum Fort Vechten nadrukkelijker aandacht moeten worden besteed aan de SvA. De wijze waarop stemmen wij af met de andere provincies en het Waterliniemuseum.

2.4.5 Samenwerking met andere werelderfgoederen

Naast de SvA zijn er nog negen andere werelderfgoederen in het Koninkrijk der Nederlanden. Deze werken samen in via de Stichting Werelderfgoed Nederland. De belangrijkste gezamenlijke doelstelling is om aan Nederlanders en buitenlanders kenbaar te maken welke tien werelderfgoederen er in het Koninkrijk der Nederlanden zijn die zeer de moeite waard zijn om te bezoeken. Dit gebeurt o.a. via een gezamenlijke website <http://www.werelderfgoed.nl> en het jaarlijks werelderfgoedweekend. Wij vinden het belangrijk dat nog beter vanuit deze werelderfgoederen naar het bestaan van andere werelderfgoederen wordt verwezen.

Extra aandacht krijgt de samenwerking met twee andere werelderfgoederen in Noord-Holland, Droogmakerij de Beemster en de Grachtengordel van Amsterdam. Wat betreft Droogmakerij de Beemster komen zelfs twee verschillende werelderfgoederen samen omdat de Stelling door de Beemster loopt en er vijf Stellingforten liggen. Rode draad in het gezamenlijk verhaal is de relatie met Amsterdam. Droogmakerij de Beemster is aangelegd met kapitaal vanuit Amsterdam die woonachtig waren in de grachtengordel. En de SvA is aangelegd ter verdediging van Amsterdam. Ook in de komende periode zullen wij dit gezamenlijk verhaal over de drie werelderfgoederen in onze provincie verder uitdragen.

2.5 Uitbreiding met NHW als UNESCO Werelderfgoed

De provincie Noord-Holland werkt reeds sinds 2002 samen met de provincie Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland en het Rijk aan het behoud en de ontwikkeling van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De NHW is als verdedigingslinie vergelijkbaar met de SvA.

De NHW loopt vanaf Muiden tot aan de Biesbosch. De beide waterlinies komen samen bij de vestingsteden Muiden en Weesp. Naarden Vesting en de vesting- en waterwerken in Bussum, Hilversum en Wijdemeren behoren alleen bij de NHW.

Vanaf 2012 trok het Rijk in het kader van decentralisatiebeleid zich geleidelijk terug uit het Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie wat betreft haar financiële betrokkenheid. Ook de provincie Zuid-Holland heeft zich toen teruggetrokken wat betreft de NHW.

Op 2 oktober 2014 hebben de gedeputeerden van de provincies Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant het 'Pact van Altena' ondertekend om de samenwerking rond de NHW te bekrachtigen en de NHW voor te dragen als uitbreiding van het UNESCO werelderfgoed SvA.

Bestuurlijk wordt samengewerkt via de Liniecommissie NHW, waarin de portefeuillehouders zitten van de vier provincies. Het Linieteam NHW is de uitvoeringsorganisatie voor de NHW.

Er wordt nu gewerkt aan een nominatiedossier voor de NHW dat voor de zomer van 2017 zal worden aangeboden aan de minister van OCW. Onderdeel van dit nominatiedossier is het managementplan waarin o.a. staat hoe de bijzondere cultuurhistorische waarden van het NHW worden beschermd en behouden en hoe deze worden uitgedragen. Van te voren nemen de colleges van GS van de vier provincies een besluit over dit nominatiedossier. In januari 2018 biedt de minister dit nominatiedossier aan bij UNESCO en een besluit hierover wordt verwacht in juni 2019. Daarop vooruitlopend zal er een besluit genomen moeten worden over het gezamenlijk siteholderschap van SvA-NHW. In de komende periode zal er zoveel mogelijk worden samengewerkt op het gebied van bescherming, communicatie en marketing en kennisoverdracht o.a. op het gebied van beheer en economische herbestemming.

2.6 Initiërende en faciliterende rol aan de hand van de thema's:

2.6.1 Inleiding

Als siteholder willen wij de komende jaren vooral een initiërende, faciliterende en soms co-financierende rol spelen richting onze partners. Wij doen dit aan de hand van een vijftal stellingbrede thema's, waarbij wij via kennisoverdracht aan en ondersteuning van onze partners, onze ambities

voor de Stelling van Amsterdam vorm blijven geven. Wij doen dit in nauwe samenwerking met de NHW, aangezien beide waterlinies voor praktisch dezelfde opgaven staan.

Aan de hand van deze thema's willen we, in gezamenlijkheid met onze partners, verder vorm geven aan het behoud, de ontwikkeling en de beleefbaarheid van de SvA en NHW.

2.6.2 Ruimtelijk beleid

Het ruimtelijk beleid voor de SvA en NHW is sinds 2010 vastgelegd in de provinciale structuurvisie 2040 en de Provinciale Ruimtelijke Verordening. In deze verordening wordt verwezen naar de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie, waarin de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van o.a. deze cultuurhistorische structuurdragers worden beschreven en welke regels worden gehanteerd bij het beoordelen van plannen die betrekking hebben op de SvA en de NHW. Omdat gebleken is dat de Leidraad niet helemaal voldoet aan de behoeften van gemeenten en plannenmakers wordt gewerkt aan een geactualiseerde Leidraad. Om gemeenten verder beter te kunnen faciliteren wordt het provinciale Steunpunt Monumenten en Archeologie anders georganiseerd en hun werkzaamheden uitgebreid. Verder worden erfgoedbreed binnen Noord-Holland handleidingen ontwikkeld zoals m.b.t. de energietransitie (zie 2.6.6). Zowel het liniebrede Kwaliteitsteam Nieuwe Hollandse Waterlinie als de provinciale Adviescommissie Ruimtelijke Ordening adviseren over ruimtelijke plannen zodat het werelderfgoedlandschap van beide waterlinies met kwaliteit wordt ontwikkeld. Waar nodig zullen wij net als in de afgelopen periode kennisbijeenkomsten organiseren voor gemeenten over het ruimtelijk beleid m.b.t. de SvA en NHW. Zo zal naar verwachting in 2019 de Omgevingswet van kracht zijn en is er ook een Provinciale Omgevingsvisie en Verordening.

2.6.3 Behoud en beheer

Als siteholder zijn wij verantwoordelijk voor een goed behoud en beheer van het UNESCO werelderfgoed. Dit is echter alleen mogelijk met medewerking van de vele eigenaren en exploitanten, die namelijk primair verantwoordelijk zijn voor een goed behoud en beheer van de objecten die zij in eigendom of exploitatie hebben. Maar ook gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol. Dit omdat gemeenten het bevoegd gezag zijn voor de vergunningverlening en handhaving wat betreft de monumenten.

Wij willen eigenaren en exploitanten ondersteunen in hun taak op het gebied van behoud en beheer. Zo is er een provinciale Monumentenmonitor die een beeld geeft van de staat van onderhoud en andere informatie over alle Noord-Hollandse provinciale monumenten en rijksmonumenten zonder woonfunctie. Wanneer het nodig is zullen wij ook in de komende periode in overleg met eigenaren onderzoek laten verrichten naar de bouwkundige staat en de consolidatie- of restauratiebehoefte van de monumenten van de SvA of de NHW. Daarnaast zullen wij stimuleren dat inhoudelijke kennis over behoud, beheer en restauratie/consolidatietechnieken zal worden gedeeld. Dit zullen wij bij voorkeur in samenwerking met de NHW partners doen. Waarbij het op te zetten Kenniscentrum Waterlinies mogelijk een rol kan vervullen.

Ook de samenwerking op groenbeheer en mogelijk onderhoudsbeheer van bouwwerken zullen wij verder blijven stimuleren. Wij hebben financieel bijgedragen aan het initiatief om vrijwilligers te werven en op te leiden voor groenbeheer in de Gooi en Vechtstreek. Dit heeft geleid tot de oprichting de stichting van 'Meer Met Vrijwilligers' die met een groep van vrijwilligers het

groenbeheer doet bij een aantal forten in de Gooi en Vechtstreek en het noordelijk deel van Utrecht. Bekeken gaat worden hoe dit initiatief kan worden uitgebreid, zowel wat betreft geografisch werkgebied als ook het verrichten van onderhoudswerkzaamheden aan de bouwwerken. Verder zal bekeken worden hoe de samenwerking kan worden versterkt met andere vrijwilligersgroepen die eveneens onderhoudswerkzaamheden verrichten elders langs de SvA of NHW.

In de afgelopen vier jaar was er een aparte Uitvoeringsregeling 'Subsidie restauratie of herstel objecten Stelling van Amsterdam' voor kleine restauratieopgaven van SvA objecten. Omdat van deze regeling uiteindelijk geen gebruik is gemaakt, is besloten om deze regeling stop te zetten. Er bestaat nog wel de mogelijkheid om subsidie te krijgen voor onderhoud en restauratie voor provinciale monumenten vanuit de algemene provinciale subsidieregelingen 'Onderhoud provinciale monumenten 2011' en 'Restauratie provinciale monumenten 2011'. Voor onderhoud aan Rijksmonumenten is de Subsidieregeling instandhouding monumenten. Werelderfgoed krijgt binnen deze regeling prioriteit.

2.6.4 Communicatie en marketing

Als siteholder zullen wij zelf breed bekend maken wat voor bijzonder werelderfgoed de SvA en straks de NHW is. Daarnaast gaan wij stimuleren dat onze partners ook communiceren over de OUV van de SvA en NHW. Dus dat zij niet alleen communiceren over hun fort(en) of andere onderdelen van de SvA en NHW maar dat zij ook uitdragen dat deze onderdeel uit maken van een groter geheel. Wij hebben hiervoor communicatiemateriaal beschikbaar dat kan worden gelegd op de verschillende locaties langs de Stelling of een plek kan krijgen op de websites van onze partners. De te gebruiken boodschap over de uitzonderlijke waarde(OUV) is afgestemd met enkele eigenaren en exploitanten van forten zodat wij hopen dat ze meer zullen worden gebruikt in de communicatie uitingen van onze partners. De Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO) vervult een ondersteunende rol voor de publiekscommunicatie over de SvA.

In het uitvoeringsprogramma 2014-2016 kon gebruik gemaakt worden van de uitvoeringsregeling 'Subsidie activiteiten op en rond Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie Noord-Holland 2013'. Hiermee hebben wij een co-financieringsbijdrage verleend voor communicatie- en promotieactiviteiten met betrekking tot de SvA en NHW. Van deze regeling is gebruik gemaakt voor o.a. het maken van boeken, films, tentoonstellingen, routes en organisatie van SvA activiteiten. Omdat wij in de komende uitvoeringsperiode de OUV van de SvA en NHW primair willen stellen in de communicatie en marketing en wij gericht willen gaan sturen op welke wijze dit gebeurt hebben wij besloten om deze uitvoeringsregeling stop te zetten. Wel stellen wij nog subsidie beschikbaar voor de ontwikkeling van bezoekers- en informatiecentra langs de SvA (zie 2.4.4). En wij stellen via SLO een bedrag in samenwerking met NHW beschikbaar voor de brede SvA/NHW activiteiten. Hierbij gaat het om 'Opening van het Fortenseizoen', 'Forten vol verhalen' en het 'Fortenfestival'. In overleg met SLO en het programmabureau NHW zullen wij de criteria bepalen onder welke voorwaarden voor wat soort activiteiten een financiële bijdrage kan worden verleend.

2.6.5 Economische herontwikkeling

Vanaf 2005 hebben wij de economische ontwikkeling van de SvA gericht gestimuleerd, omdat het economisch benutten van forten leidt tot restauratie en openstelling van een fort. Forten zijn op het eerste gezicht niet meteen geschikt voor een nieuwe functie. Er is vaak achterstallig onderhoud waardoor restauratie nodig is. Ze liggen vaak bij krappe ontsluitingswegen en parkeren is vaak een

probleem. Maar het zijn karakteristieke gebouwen in vaak een groene omgeving waardoor ze toch aantrekkelijk zijn gebleken voor een nieuwe functie.

In de afgelopen jaren is gebleken dat een restauratiebijdrage van de provincie belangrijk is om herontwikkeling mogelijk te kunnen maken. Dit met succes. want in de afgelopen jaren hebben steeds meer forten een economische functie gekregen.

In bijlage 2 kan men zien wat er anno 1 januari 2017 allemaal te vinden is in de forten van de SvA en wat voor ontwikkelingen er verder nog spelen. Zo vindt men er o.a. horeca, wijnopslag, een kunstfort en een wellnesscentrum. Maar ook bijvoorbeeld kinderopvang en een gedenkplaats. In 2017 zullen ook Fort bij Krommeniedijk, Fort Zuidwijkermeer en Fort bij Hoofddorp een nieuwe functie krijgen. Terwijl ook de genieloods bij Fort aan den Ham vanaf 2017 economisch geëxploiteerd gaat worden. In Fort bij Krommeniedijk van Landschap Noord-Holland komt het tweede bezoekerscentrum van de SvA en een woontrainingscentrum voor autisten. In Fort Zuidwijkermeer, eveneens van Landschap Noord-Holland, komt opslag van kaas met de mogelijkheid voor proeverijen en kookworkshops terwijl een deel van het fort ook dagelijks bezocht kan worden. In Fort bij Hoofddorp, in eigendom van de gemeente Haarlemmermeer, komt een pannenkoekenrestaurant en de genieloods bij Fort aan den Ham van Landschap Noord-Holland zal voor ontvangsten en feesten worden gebruikt. Ook in de komende periode zullen wij binnen onze mogelijkheden financieel bijdragen aan de restauratie van forten die een (nieuwe) economische functie krijgen. Zo hebben wij geld gereserveerd voor:

- Fort benoorden Spaarndam;
- Fort Spion in Loosdrecht;
- Fort bij de Liebrug;
- Fort bij Aalsmeer.

Wij denken wat betreft de financiële bijdrage in eerste instantie aan het verlenen van een subsidie. De onrendabele top van een fort is hoog gezien de vele restauratiewerkzaamheden die vaak nodig zijn voordat een nieuwe functie mogelijk is. De mogelijkheid bestaat dat wij op termijn zullen overgaan naar het verstrekken van leningen in samenwerking met het Nationaal Restauratiefonds. Dit is afhankelijk van de ervaringen die worden opgedaan met het verstrekken van dit soort leningen vanuit het Noord-Hollands Fonds voor monumenten voor andere provinciale monumenten. Het voordeel hiervan is dat je hiermee een revolverend fonds hebt waarbij middelen terugvloeien en daardoor opnieuw aangewend kunnen worden.

Wij zijn verheugd dat in het Utrechts programma Nieuwe Hollandse Waterlinie- Stelling van Amsterdam 2016-2020 de zes forten van de SvA in de gemeente Ronde Venen extra aandacht krijgen en dat de provincie Utrecht een proactieve en aanjagende rol vervult om deze forten duurzaam in gebruik te krijgen. Versterking van de economische functie van deze forten heeft namelijk ook een positieve uitstraling naar de ontwikkeling elders langs de Stelling in onze provincie. Ook de provincie Utrecht heeft financiële middelen beschikbaar voor herontwikkeling van deze forten.

Naast eventueel restauratiebijdragen willen wij ook vanuit onze rol als kennismakelaar en kennisleverancier de herontwikkeling van forten stimuleren. Wij willen hierbij o.a. gebruik maken van een Linie Expert Team (LET). Dit is een initiatief van de provincie Utrecht waarmee wij in 2016 al positieve ervaringen hebben opgedaan met Fort Zuidwijkermeer.

Het Linie Expert Team helpt om herbestemmingsprocessen op gang te krijgen of te verstellen. Het LET bestaat uit verschillende deskundigen op het gebied van restauratie, natuur, energie, marketing,

financiën, belastingen en juridische zaken, waar afhankelijk van het onderwerp dat speelt, een beroep op kan worden gedaan.

Verder zullen wij gaan bekijken of de Loods Herbestemming, die binnen Noord-Holland breed ingezet gaat worden voor herbestemming van cultureel erfgoed met de focus op religieus-, industrieel en agrarisch erfgoed, ook een rol gaat vervullen voor de forten en de vestingwerken van SvA en NHW.

Wij zien op dit moment de meeste mogelijkheden voor economische herontwikkeling bij:

- Fort bij Edam;
- Kruitmagazijn bij de Dam
- Fort bij de Liebrug;
- Fort bij Aalsmeer
- Fort bij Spion
- Vesting Muiden (o.a. Westbatterij)

Onze inzet zal zich met name richten op deze onderdelen van de SvA omdat de eigenaren hiervan hebben aangegeven dat zij herontwikkeling op korte termijn mogelijk willen maken.

2.6.6 Duurzame energie

Forten werden zodanig gebouwd dat ze zelfvoorzienend waren in tijden van mobilisatie. Regenwater werd opgevangen en het aanwezige hout op het fortterrein was de brandstof. Nu forten een nieuwe functie hebben gekregen is de energiebehoefte groot gezien het type gebouw. De energiekosten zijn daardoor ook hoog. Verschillende forten willen daarom die energiekosten omlaag brengen en zoeken naar duurzame oplossingen om dit mogelijk te maken. Daarbij worden zij vaak geïnspireerd door het militaire verleden toen de forten nog zelfvoorzienend moesten zijn. Wij willen hen daarbij ondersteunen met kennisoverdracht via o.a. het Linie Expert Team.

Nederland staat voor een uitdaging om een energietransitie mogelijk te maken. Fossiele brandstoffen raken op termijn uitgeput en ze veroorzaken een toename van broeikasgassen in de atmosfeer wat een nadelige invloed heeft op ons klimaat. Om te onderzoeken of ook de waterlinies kunnen worden gebruikt om deze energietransitie mogelijk te maken en onder welke voorwaarden is het rapport Energie in de Linie in samenwerking met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed opgesteld. Wij nemen in 2017 een besluit over of en zo ja wat voor beleid wij zullen gaan hanteren om duurzame energiewinning langs de waterlinies mogelijk te kunnen maken.

3 Financieel kader en uitvoeringsinstrumenten

3.1 Financieel kader

- Voor de uitvoering van de uitvoeringsprogramma's van de SvA en NHW hebben Provinciale Staten binnen de EXINH en TWINH financiële middelen beschikbaar gesteld. Daarnaast is er binnen de ILG reserve een bedrag gereserveerd voor de SvA en er zijn specifieke Groene Uitwegmiddelen gereserveerd voor de SvA en NHW in de Gooi en Vechtstreek. In de afgelopen jaren sinds 2005 zijn de volgende bedragen beschikbaar gesteld en besteed aan de SvA en de NHW.

Omschrijving	Door PS beschikbaar gesteld	reeds besteed t/m 2016	Te besteden 2017-2020	Gereserveerd UP 2017-2020	Nader in te vullen 2017-2020
EXINH	6.000.000	5.813.536	186.464		186.464
TWINH	10.000.000	5.512.348	4.487.652	1.849.166	2.638.486
ILG Reserve	3.500.000	2.797.755	702.245	520.000	182.245
Groene Uitweg	8.100.000	5.787.005	2.312.995	1.360.000	952.995
Totaal Reserves	27.600.000	19.910.645	7.689.356	3.729.166	3.960.190
Provinciefondsmiddelen	552.000	0	552.000		552.000
Incidentele middelen 2015 / 2016	3.000.000	2.198.260	801.740	800.000	1.740
Totaal provinciefonds	3.552.000	2.198.260	1.353.740	800.000	553.740
TOTAAL	31.152.000	22.108.905	9.043.096	4.529.166	4.513.930

Er is per 2017 dus nog een bedrag van ruim €9 miljoen beschikbaar voor de uitvoering van dit Uitvoeringsprogramma. Van die middelen is ongeveer de helft gereserveerd voor projecten die naar verwachting in 2017 tot uitvoering komen en de komende samenwerking en nominatie van de NHW als uitbreiding van de SvA.

We gaan de nog niet gereserveerde middelen voor de komende periode 2017-2020 naar verwachting op de volgende wijze inzetten:

Soort budget	Bedrag	Ingezet voor
Restant EXINH en deel TWINH	480.000,-	Linie Expert Team, Inspectierapporten en andere opdrachten
Overig TWINH en ILG	3.080.935,-	Cofinanciering restauratie en herontwikkeling
Groene Uitweg	952.995,-	Cofinanciering restauratie en herontwikkeling in Gooi en Vechtstreek
Totaal	4.513.930,-	

3.2 Uitvoeringsinstrumenten

Voor het behoud, bescherming en ontwikkeling van de SvA en NHW zullen wij verschillende instrumenten inzetten. Het gaat hierbij zowel om specifiek instrumentarium, dat alleen betrekking heeft op beide waterlinies maar ook om algemeen provinciaal instrumentarium dat zal worden ingezet ten gunste van de SvA en de NHW.

Juridische instrumenten

Voor het behoud en bescherming van de SvA maken wij gebruik van de volgende instrumenten.

Instrumentarium ruimtelijke ordening

Nu heeft het Rijk werelderfgoed gedefinieerd als nationaal belang waarvoor het Rijk verantwoordelijkheid draagt. Juridisch wordt dit nationaal belang geborgd via het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening (Barro). In het Barro heeft het Rijk ruimtelijke regels gesteld voor het werelderfgoed SvA maar ook voor de NHW. Concreet betekent dit dat het Barro de provincies oplegt de begrenzing van beide waterlinies vast te leggen en ruimtelijke regels te stellen.

De provincie Noord-Holland heeft het ruimtelijk beleid voor de SvA en de NHW vastgelegd in haar provinciale structuurvisie 2040 en de bijbehorende Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV), beide vastgesteld in 2010. In de PRV wordt vervolgens weer verwezen naar het Provinciaal Beeldkwaliteitsplan Landschap en Cultuurhistorie (2009) als ook het Ruimtelijk Beleidskader Stelling van Amsterdam (2008).

Gemeenten zullen bij planvorming en eventuele wijziging van hun bestemmingsplan, rekening moeten houden met de begrenzing en regels die zijn gesteld voor de SvA en NHW in de Structuurvisie 2040 en de PRV.

Waarschijnlijk zal in 2019 het juridisch instrumentarium voor de ruimtelijke ordening veranderen door het in werking treden van de Omgevingswet. Met de Omgevingswet wil de Rijksoverheid de regels voor ruimtelijke ontwikkeling vereenvoudigen en samenvoegen.

Naar verwachting zal ook in de komende nationale Omgevingsvisie het nationaal belang van werelderfgoed worden vastgelegd. In ieder geval zal in de provinciale Omgevingsvisie en Omgevingsverordening het ruimtelijk beleid voor de SvA en NHW worden vastgelegd.

Instrumentarium monumentenbescherming

Het grootste deel van de Stelling van Amsterdam staat op de provinciale monumentenlijst en is beschermd via de provinciale monumentenverordening. Een kleiner aantal objecten van de Stelling van Amsterdam, met name gelegen aan de zuid- en oostkant van de Stelling, staat op de rijksmonumentenlijst. Sinds de invoering van de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO) per 1 oktober 2010 zijn de gemeenten bevoegd gezag voor bescherming van zowel de provinciale als rijksmonumenten. De provincie heeft wel een adviesrol ten aanzien van objecten van de Stelling van Amsterdam die provinciaal monument zijn. De Monumentenwet is per 1 juli 2016 komen te vervallen. Een deel van die wet is overgegaan naar de Erfgoedwet maar de besluitvorming over de fysieke omgeving gaat net als de WABO over in de Omgevingswet. Er geldt nu Overgangsrecht in de Erfgoedwet om de monumenten te kunnen beschermen.

Financiële instrumenten

Voor de uitvoering van dit uitvoeringsprogramma zullen wij specifiek voor de SvA het restant van de EXINH en TWINH en de nog resterende begrotingsmiddelen inzetten. Het restant van de Groene Uitwegmiddelen die zijn gereserveerd voor de SvA en de NHW zullen wij inzetten voor het gebied dat bij de NHW hoort, namelijk de Gooi en Vechtstreek. Genoemde middelen zullen voor het grootste deel ingezet worden als cofinancieringsmiddelen ten behoeve van restauratie- en herbestemmingsprojecten en realisatie van bezoekers- en informatiecentra. Een klein deel van de middelen zal ingezet worden als werkbudget voor dit uitvoeringsprogramma en de samenwerking met NHW en voor het verlenen van opdrachten. De uitvoeringsregelingen 'activiteiten SvA en NHW' en 'restauratie of herstel objecten SvA' komen te vervallen. Voor kleinschalige restauratie van forten, sluizen en andere onderdelen van de SvA die provinciaal monument zijn, kan gebruik worden gemaakt van de regeling 'Restauratie provinciale monumenten'. Voor onderhoud van de provinciale monumenten van de SvA kan de algemene regeling 'Onderhoud provinciale monumenten' worden gebruikt. Voor onderhoud van rijksmonumenten kan de Subsidieregeling instandhouding monumenten (BRIM) worden gebruikt, waarbij Werelderfgoed prioriteit heeft.

Kennisoverdracht

Kennisoverdracht vinden wij erg belangrijk. Kennisdeling kan projectgericht maar ook SvA/NHW breed, zowel provinciaal als interprovinciaal gebeuren aan de hand van bepaalde thema's. Projectgericht zullen wij gebruik maken van het Linie Expert Team (LET). Een multidisciplinaire groep deskundigen, op het gebied van o.a. financiën, restauratietechniek en marketing, die kunnen helpen om processen op gang te krijgen of te versnellen. Specifiek voor gemeenten kan het Provinciaal Steunpunt Monumenten en Archeologie nieuwe stijl ondersteuning bieden. Voor herbestemmingsvragen zal naast het LET ook de provinciale Loods Herbestemming een adviserende en ondersteunende rol vervullen. Rond bepaalde thema's zullen wij ook, net als in het verleden, kennisbijeenkomsten organiseren mogelijk in samenwerking met de Stichting Liniebreed Ondernemen en andere provincies.

Koppeling met andere beleidsterreinen

Zoveel mogelijk zal worden aangesloten op andere provinciale programma's en projecten wanneer koppelingen gelegd kunnen worden die ten goede komen aan de gestelde doelstellingen in dit programma. Voorbeelden hiervan zijn het provinciaal beleid op het gebied van waterrecreatie, toerisme, OV knooppunten, energietransitie, duurzaamheid en vrije tijdseconomie.

Overleg en samenwerking met partners

Onze gestelde doelen kunnen wij alleen maar bereiken door goed overleg en samenwerking met onze partners. Dat zijn op de eerste plaats de provincies Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en het programmabureau Nieuwe Hollandse Waterlinie waarmee wij de UNESCO nominatie voor de NHW voorbereiden maar waarmee wij ook steeds meer o.a. op het gebied van communicatie en marketing samenwerken. Ook de samenwerking met gemeenten en eigenaren is van groot belang. In de afgelopen periode was er alleen structureel overleg met de gemeenten en grote eigenaren in de Gooi en Vechtstreek. Vanaf 2017 zal jaarlijks bestuurlijk overleg plaatsvinden met de SvA- en NHW

gemeenten, grote eigenaren en waterschappen in Noord-Holland. Het bestaande bestuurlijk overleg in de Gooi en Vechtstreek zal daarin opgaan.

De samenwerking met andere werelderfgoederen zullen wij verder voortzetten via onze deelname in de stichting Werelderfgoed Nederland.

Programmabureau SvA en NHW

Ook in de komende periode zal het beleid voor de SvA en NHW worden uitgevoerd door een Programmabureau. De medewerkers van het Programmabureau zullen proactief en vraaggestuurd in overleg gaan met onze partners welk instrument het best kan worden ingezet bij kansen, vragen en behoefte vanuit het veld. Bij het Programmabureau zijn regiocontactpersonen en thematrekkers.

Wat betreft de thema's zijn er aanspreekpunten voor:

1. Ruimtelijke ordening
2. Provinciale monumenten
3. Communicatie en marketing
4. Samenwerking NHW.

Verder zijn er voor de verschillende deelgebieden van de SvA en NHW bij het Programmabureau regiocontactpersonen die het eerste aanspreekpunt zijn voor gemeente, eigenaren, exploitanten en initiatiefnemers.

4 Verwachte mijlpalen gedurende Uitvoeringsperiode

Onder voorbehoud worden de volgende mijlpalen verwacht gedurende de komende Uitvoeringsperiode. Of de genoemde jaren ook daadwerkelijk worden gehaald in het genoemde jaar hangt af van de opstelling van de eigenaar en exploitant, planologische processen en andere factoren.

Jaar	Project
2017	Realisatie restauratie en inrichting tweede bezoekerscentrum Stelling van Amsterdam en woontrainingscentrum voor jonge autisten in Fort bij Krommeniedijk
	Realisatie restauratie en herbestemming Fort Zuidwijkermeer voor opslag van kazen van Bourgondisch Lifestyle
	Realisatie restauratie en herbestemming genieloods bij Fort st. Aagtendijk als werkruimte voor Landschap NH
	Herstel van dak en afwatering van Fort benoorden Spaarndam en besluitvorming dagelijks bestuur Recreatieschap Spaarnwoude over komende herbestemmingstraject
	Oplevering fietsbrug over Amsterdam-Rijnkanaal bij Nigtevecht
	Besluitvorming over keuze wegtracé A8-A9 (doorsnijdt de Stelling van Amsterdam)
	Besluit van UNESCO over Minor Boundery modification Stelling van Amsterdam
	GS besluit en indiening bij minister OCW van nominatiedossier NHW als uitbreiding van het UNESCO Werelderfgoed Stelling van Amsterdam
	Besluitvorming gezamenlijke naam Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie voor UNESCO nominatie
	Realisatie verhalenplatform voor ondernemers in werelderfgoederen Droogmaker de Beemster, Grachtengordel Amsterdam en Stelling van Amsterdam
2018	Realisatie van restauratie en nieuwe functie horeca en stadspark met openluchttheater in Fort bij Hoofddorp
	Realisatie restauratie en herbestemming genieloods Fort aan den Ham
	Restauratie en realisatie herbestemming Fort bij Kudelstaart
	Realisatie herbestemming Fort bij Abcoude
	Realisatie restauratie en herbestemming Fort bij de Liebrug
2018	Realisatie restauratie en herbestemming Fort bij Uithoorn
	Oplevering van twee informatiepunten Stelling van Amsterdam
	Verbeterde lange afstandsroutes en uitgifte routegidsen Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie
2019	Realisatie van herbestemming Fort Spion
	Besluitvorming door UNESCO over nominatie NHW als uitbreiding van Stelling van Amsterdam

	Oplevering van één informatiepunt Stelling van Amsterdam
2020	Start restauratie en herbestemming Fort benoorden Spaarndam

Bijlage 1: Terugblik op het uitvoeringsprogramma 2014-2016

1 Inleiding

Vanaf 2005 vervullen wij een actieve rol in het behoud en ontwikkeling van de SvA en de NHW. Sinds dat jaar heeft de provincie een programmabureau voor de SvA en NHW. Op basis van uitvoeringsprogramma's coördineert en stimuleert dit programmabureau de activiteiten rondom het behoud en ontwikkeling van deze waterlinies. Voor de regio Vechtstreek Noord-Holland zijn voor de verschillende perioden aparte uitvoeringsprogramma's opgesteld. Deze regio is een overlapgebied van de SvA en de NHW, waarbij de vestingsteden Weesp en Muiden en het watersysteem een dubbelfunctie hadden voor beide waterlinies. Ook de uitvoering van dit regionale uitvoeringsprogramma werd vanuit het programmabureau gecoördineerd.

In het Uitvoeringsprogramma 2014-2016 waren de volgende speerpunten:

- Basistaak als 'siteholder';
- Continuering van reeds lopende projecten;
- Intensivering en samenwerking met partijen binnen en buiten de Stelling;
- Faciliterende rol aan de hand van zes Stellingbrede thema's
  - o Behoud/beheer
  - o Economische herontwikkeling
  - o Financieringsstrategieën
  - o Uitdragen ruimtelijk beleid
  - o Communicatie/marketing
  - o Vrijwilligers
- Aanjagen en cofinanciering van nog minimaal twee herontwikkelingen van forten;
- Continuering van onze taak ten aanzien van de NHW in de Vechtstreek Noord

Hieronder volgt per speerpunt een korte toelichting op wat in de afgelopen periode is ondernomen en gerealiseerd.

2 Basistaak als 'siteholder'

Samen met de provincie Utrecht is Noord-Holland siteholder van het UNESCO werelderfgoed SvA. Vanuit die rol zijn de volgende taken opgepakt.

2.1 Zorgdragen voor het behoud van het wereldgoed SvA.

Dit is opgepakt vanuit onze rol als regelgever en handhaver. Het behoud van de objecten is geregeld via de Monumentenwet (vanaf 1 juli 2016 de Erfgoedwet) en de Provinciale Monumentenverordening. Bij plannen rond aanpassingen aan provinciale monumenten die deel uitmaken van de SvA werd geprobeerd om in een zo vroeg mogelijk stadium contact te hebben met de initiatiefnemers. Zo kunnen eventueel plannen worden tegengehouden of in de goede richting worden bijgesteld. Verder hebben wij wat betreft de provinciale monumenten geadviseerd aan gemeenten die het bevoegd gezag zijn voor het verlenen van de omgevingsvergunningen. Die omgevingsvergunningen zijn nodig om aanpassingen te kunnen doen aan de monumenten.

In het kader van actualisatie van provinciale monumenten van de SvA zijn de Liniedijk Kudelstaart–Uithoorn in de gemeenten Aalsmeer en Uithoorn en het Inundatiewerk Haarlemmerliede in de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude in 2016 aangewezen als provinciaal monument.

Het behoud van landschap rondom de SvA is geregeld via het ruimtelijk beleid. Het Rijk heeft de regels met betrekking tot het werelderfgoed (ook mogelijk nieuwe werelderfgoederen zoals NHW) vastgelegd in het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ontwikkeling (Barro). Deze regels zijn weer vastgelegd in de Structuurvisies 2040 van Noord-Holland (2011) en de Structuurvisie 2013-2028 van de provincie Utrecht. Gekoppeld aan deze Structuurvisies zijn provinciale verordeningen opgesteld. Gemeenten moeten bij de planvorming en eventuele wijziging van bestemmingsplannen rekening houden met de begrenzing en de regels die zijn gesteld in de structuurvisies en verordeningen met betrekking tot de waterlinies. In 2015 is geïnventariseerd of en op welke wijze de SvA is vastgelegd in de verschillende bestemmingsplannen van de gemeenten. Belangrijkste conclusies van deze inventarisatie was dat die regels al in veel bestemmingsplannen zijn opgenomen maar dat dit nog niet bij alle gemeenten het geval is.

Gemeenten hebben ruimtelijke plannen in het buitengebied ter toetsing voorgelegd aan de provincie. In afgelopen periode heeft de Adviescommissie Ruimtelijke Ordening (ARO) van Noord-Holland geadviseerd over enkele plannen die in het gebied van de SvA en NHW gelegen zijn. Mede op initiatief van Noord-Holland zijn er met betrekking tot plannen voor een opstelsterrein bij Uitgeest en de verbinding A8-A9 in 2015 zogenaamde Heritage Impact Assessments (HIA's) uitgevoerd. Met deze HIA's wordt getoetst of en in welke mate deze plannen de Outstanding Universal Value (OUV) of Uitzonderlijke Universele Waarde van de SvA mogelijk bedreigen. Deze HIA's zijn input voor de verdere planuitwerking van deze projecten.

2.2 Breed uitdragen en bekend maken van de bijzondere waarden van dit werelderfgoed

Het breed uitdragen, overdragen en bekend maken van de Uitzonderlijke Universele Waarde van de SvA is een belangrijke verplichting die wij als siteholder hebben. Daarnaast vinden wij het belangrijk dat zoveel mogelijk mensen de Stelling bezoeken en er van genieten. Cultuurcompagnie Noord-Holland (CCNH) heeft net als daarvoor ook in de periode 2014-2016 de publiekscommunicatie voor de SvA verzorgd. Zo was CCNH onder andere verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van de website www.stellingvanamsterdam.nl. In dit kader is op de website o.a. een routemodule toegevoegd voor fiets- en wandelroutes. De Duits-, Engels- en Franstalige versies van deze website zijn verder uitgebreid en er zijn Stellingverhalen toegevoegd aan het verhalenplatform op de website. CCNH heeft ook jaarlijks de opening van het Fortenseizoen en het Fortenfestival georganiseerd. Hierbij is samengewerkt met de Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO), zodat deze activiteiten tegelijk voor de SvA en NHW werden georganiseerd waardoor extra publiciteit kon worden genereerd.

In 2016 was het 20 jaar geleden dat de SvA UNESCO Werelderfgoed is geworden. Bij deze mijlpijl werd door middel van het organiseren van diverse activiteiten hierbij stil gestaan. Ook werden speciale activiteiten georganiseerd en gecommuniceerd zoals een serie artikelen in de zomervakantie in de provinciale en regionale media (kranten en tv) en ook op het paviljoen van de provincie op de Uitmarkt in Amsterdam stond het thema 20 jaar UNESCO en andere werelderfgoederen centraal.

Het feestelijk jaar werd afgesloten met een groot symposium in samenwerking met NHW waar terug werd gekeken op die 20 jaar UNESCO maar waar ook heel nadrukkelijk werd vooruit werd gekeken op de komende uitbreiding met de NHW en hoe dit gezamenlijk werelderfgoed nog beter kan worden behouden en ontwikkeld.

Er zijn ook nieuwe routes ontwikkeld. Zoals de StellingTour, wat een digitale rondleiding is langs de gehele Stelling voor een smartphone of tablet. Op de veel voor wandel- en fietsroutes gebruikte route App AbelLife zijn vijf Stellingroutes geplaatst. Verder is een Stampions app ontwikkeld waarmee je digitale stempels kunt verzamelen als je langs de Stelling reist.

Op de Flickr-site is een speciaal SvA album aangemaakt waarop een groot aantal foto's zijn geplaatst die door iedereen kunnen worden gedownload en bovendien kunnen worden aangevuld met nieuwe foto's.

In het kader van de samenwerking met de overige negen werelderfgoederen werd jaarlijks een Werelderfgoedweekend georganiseerd. In 2016 zijn per werelderfgoed Klokhuisprogramma's gemaakt en een Klokhuisboek uitgegeven waarin alle tien werelderfgoederen worden gepresenteerd. Ter introductie van dit boek en de Klokhuisprogramma's werd een goed bezocht evenement georganiseerd in de Van Nelle fabriek. Daarnaast is er een communicatiecampagne ontwikkeld en meerdere tentoonstellingen zoals een Souvenirproject.

2.3 Verzorgen van de noodzakelijke rapportages richting het Rijk en UNESCO.

De belangrijkste rapportage die in deze periode is opgesteld en in februari 2015 is verstuurd naar de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) is het managementplan SvA 2020. Het plan beschrijft hoe de siteholders Noord-Holland en Utrecht omgaan met het beschermen en behouden van het werelderfgoed en hoe de uitzonderlijke waarde wordt uitgedragen.

Het opstellen van een managementplan voor een werelderfgoed site is sinds 2005 een vereiste van UNESCO. Aangezien voor de SvA nog geen managementplan was opgesteld moest dit alsnog gebeuren.

Daarnaast zijn er in de periode 2014-2016 twee State of Conservation Reports (SOC's) in samenwerking met de RCE opgesteld en naar UNESCO gestuurd.

In september 2015 heeft op verzoek van het Rijk, ICOMOS (het adviesorgaan van UNESCO) een adviesmissie uitgevoerd langs de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Deze missie had als doel om richtinggevend advies van ICOMOS te krijgen over een aantal vraagstukken met betrekking tot de uitbreiding van de Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens heeft ICOMOS tijdens deze missie advies gegeven over hoe een gewenste grenswijziging van het werelderfgoed Stelling van Amsterdam kan worden aangepakt.

3 Begeleiding reeds lopende projecten

In het Uitvoeringsprogramma 2014-2016 staan verschillende projecten genoemd die vanuit het Programmabureau ondersteund en gestimuleerd zouden worden. Voor sommige projecten was reeds subsidie verleend terwijl voor andere projecten financiële reserveringen zijn gemaakt (Fort benoorden Spaarndam, bezoekerscentrum Fort benoorden Spaarndam, Vuurtoreneiland en Fort bij Hoofddorp).

In het Uitvoeringsprogramma 2014-2016 werden de volgende projecten genoemd waar ondersteuning aan zou worden verleend:

- Restauratie/herontwikkeling Fort bij Krommeniedijk;
- Inrichting bezoekerscentrum bij Fort bij Krommeniedijk
- Restauratie/herontwikkeling Fort aan de Sint Aagtendijk;
- Aanleg Geniepark Haarlemmermeer;
- Restauratie/herontwikkeling Fort benoorden Spaarndam;
- Inrichting bezoekerscentrum Fort benoorden Spaarndam;
- Restauratie/herontwikkeling Vuurtoreneiland (Kustbatterij bij Durgerdam)
- Restauratie/herontwikkeling Fort bij Hoofddorp;
- Herontwikkeling Fort bij Kudelstaart;
- Herontwikkeling Fort bij Uithoorn;
- Herontwikkeling Fort bij Edam;
- Nieuwe functie Fort bij Abcoude.

Aan al deze projecten is in de afgelopen periode door de provincie getrokken. Voor sommige projecten is meer inzet geleverd vanuit het Programmabureau SvA dan bij andere projecten. De ondersteuning bestond o.a. uit het meedenken over een nieuwe bestemming en het programma van eisen voor een nieuwe functie, ondersteuning bij een haalbaarheidsonderzoek, bemiddelen bij contacten met gemeenten of andere relevante organisaties en verlenen van subsidies voor restauratiewerkzaamheden. Weer eens bleek dat een proces van herontwikkeling veel tijd kost en dat het niet van te voren te voorzien is hoeveel tijd hiermee gemoeid zal zijn. Sommige projecten stagneren of komen ineens tot stilstand terwijl andere projecten ineens in de versnelling komen. De snelheid van ontwikkeling is afhankelijk van de opstelling van de eigenaar, planologisch beleid van de gemeente, belangstelling en daadkracht van de exploitant en het verloop van planologische procedures en draagvlak bij belanghebbenden in de omgeving van zo'n fort.

In Fort bij Krommeniedijk van Landschap NH komt eind 2017 het tweede bezoekerscentrum voor de Stelling van Amsterdam en een woontrainingscentrum voor jong volwassenen met een stoornis in het autismespectrum. Stadsherstel Amsterdam restaureert het fort en in samenwerking met de Landschap Noord-Holland wordt het bezoekerscentrum ontwikkeld. In april 2016 is de officiële start geweest van deze ontwikkeling.

Op 11 september 2016 is het gerestaureerde Fort aan de St. Aagtendijk opgeleverd. Het fort is in gebruik als muziektent en de tegenovergelegen genieloods is gerestaureerd zodat het kan worden gebruikt door de eigenaar Landschap Noord-Holland als opslag voor de beheereenheid. De beheereenheid van Landschap Noord-Holland houdt kantoor in de gerestaureerde fortwachterswoning bij het fort.

De eerste fase van de aanleg van het Geniepark in opdracht van de gemeente Haarlemmermeer is in 2015 gestart. De Geniedijk vormt de kern van dit plan voor een park van 125 ha met veel groen en water. Het park zal zich uitstrekken van 50 m ten noorden en 200 m ten zuiden van de Geniedijk en zal ook een functie vervullen als ontspanningsplek voor de nog te ontwikkelen nabijgelegen bedrijfslocaties. In het kader van dit plan worden onder andere onderdelen van de Stelling van Amsterdam door Stadsherstel Amsterdam hersteld zoals de Batterij aan de Sloterweg. Bedoeling is dat hier culturele broedplaatsen zullen worden ontwikkeld.

De herontwikkeling van Fort benoorden Spaarndam is gestagneerd doordat in 2015 duidelijk werd dat de beoogde projectontwikkelaar niet tot overeenstemming kwam met het Recreatieschap Spaarnwoude. In het fort bevinden zich veel muurschilderingen. Om de culturele waarde en de toestand van deze schilderingen te laten bepalen is in opdracht van de provincie hier onderzoek naar gedaan. Uit dit onderzoek bleek dat er snel wat gedaan moet worden aan het dak en het afwateringssysteem om te voorkomen dat de muurschilderingen nog verder in kwaliteit achteruitgaan. Er is een herstelplan opgesteld en het is de bedoeling dat de herstelwerkzaamheden in 2017 zullen worden afgerond. Op basis van een bijgesteld programma van eisen zal gezocht worden naar een nieuwe ontwikkelaar van het fort. Het is de bedoeling dat op het fort een bezoekerscentrum/informatiepunt komt waar naast het algemene verhaal over de SvA specifiek zal worden ingezoomd op de Positie van Spaarndam binnen de Stelling.

Op het Vuurtoreneiland van Staatsbosbeheer zijn de kazerne en drie van de vier bunkers met o.a. provinciale subsidie gerestaureerd. In mei 2016 vond de opening plaats en nadat eerst een zomerrestaurant was geopend kan er nu ook gedurende de winter worden gegeten.

De gemeente Haarlemmermeer heeft een provinciale bijdrage gekregen om Fort bij Hoofddorp te restaureren. In het fort komt een ondernemer die in het fort o.a. een pannenkoekenrestaurant gaat beginnen. Opening wordt in 2017 verwacht.

De gemeente Aalsmeer heeft na lange onderhandelingen met het Rijk overeenstemming bereikt over het in eigendom nemen van Fort bij Kudelstaart. Er is in 2016 een selectieprocedure gestart voor een herbestemming van dit fort waarbij een synergie wordt gevonden tussen cultuurhistorie en de watersport. Wanneer een keus is gemaakt voor een projectontwikkelaar zal het fort o.a. met provinciaal geld worden gerestaureerd.

Staatsbosbeheer heeft Fort bij Uithoorn sinds 2002 in erfpacht ondergebracht bij Fort University BV. Een definitieve herbestemming heeft nog niet plaatsgevonden. Er heeft een haalbaarheidsonderzoek plaatsgevonden door BOEi en er wordt een ontwikkelovereenkomst opgesteld om het fort verder te ontwikkelen.

De herontwikkeling van Fort bij Edam verloopt moeizaam. De eigenaar Staatsbosbeheer wil het wel gaan herontwikkelen maar er zijn tot nu toe vanuit de gemeente onvoldoende planologische randvoorwaarden om zo'n ontwikkeling mogelijk te kunnen maken.

Natuurmonumenten is bezig met de voorbereiding van een traject om een geschikte ondernemer te selecteren voor Fort bij Abcoude. Het fort is reeds eerder gerestaureerd waarvoor de provincie Utrecht subsidie heeft verleend. Voor het komende selectietraject is een zorgvuldige omgevingscommunicatie gewenst in verband met omwonenden en aanwezige organisaties op het fortterrein.

4. Intensivering van samenwerking met partijen binnen en buiten de Stelling

De samenwerking met partners is in de afgelopen drie jaar intensiever geworden. Zo wordt met de andere drie provincies van de Nieuwe Hollandse Waterlinies steeds meer samengewerkt. Niet alleen

ter voorbereiding van de UNESCO nominatie maar ook rond verschillende thema's als behoud/beheer en communicatie. Zo zijn er gezamenlijk kennisbijeenkomsten georganiseerd, , openingen van Fortenseizoen, Fortenmaand en Fortenfestival.

Ook de samenwerking binnen Stichting Werelderfgoed Nederland is hechter geworden. De groep van tien werelderfgoederen van het Koninkrijk der Nederlanden ontmoet elkaar zo'n 4 keer per jaar en werkt samen op onderwerpen als (publieks)communicatie, educatie en fondsenwerving. Daarnaast werden jaarlijks twee kennisbijeenkomsten georganiseerd waarin onderwerpen die alle Nederlandse werelderfgoederen raken, werden geagendeerd. Ook haken 1x per jaar de Vlaamse werelderfgoederen aan bij deze kennisbijeenkomsten. Deze kennisbijeenkomsten worden binnen de Stichting Werelderfgoed Nederland georganiseerd vanuit de Stelling van Amsterdam.

De samenwerking met de overige twee werelderfgoederen in Noord-Holland, Droogmakerij de Beemster en Grachtengordel Amsterdam is ook versterkt. Dit heeft onder andere geleid tot gezamenlijk promotiemateriaal waaronder promotiefilms.

Met eigenaren, exploitanten en Stadsherstel Amsterdam wordt heel nadrukkelijk samengewerkt bij de herontwikkeling en restauratie van onderdelen van de SvA.

5 Faciliterende rol aan de hand van zes Stellingbrede thema's

Aan de hand van zes thema's hebben wij een initiërende en faciliterende rol gespeeld rond de volgende thema's:

- Behoud/beheer
- Economische herontwikkeling
- Uitdragen ruimtelijk beleid
- Communicatie/marketing
- Financiering
- Vrijwilligers

5.6 Behoud en beheer

Een goed behoud en beheer van onderdelen van de Stelling van Amsterdam is op de eerste plaats de verantwoordelijkheid van eigenaren en gebruikers. Waar mogelijk bieden wij ondersteuning hieraan. Zo hebben wij het mogelijk gemaakt dat in totaal 30 sluisjes/duikers en nevenbatterijen (die geen functie meer vervullen) zijn geconsolideerd. In samenwerking met NHW en SLO zijn er kennisbijeenkomsten georganiseerd over beheer. Verder is een inventarisatie gemaakt van hoe het beheer is georganiseerd in de Gooi en Vechtstreek.

Met Europese en provinciale steun is een vrijwilligersgroep groenbeheer gestart in de Vechtstreek die nu ook in een groter gebied werkzaam is onder de naam Meer Met Vrijwilligers. Dit was één van de Europese projecten die op het gebied van beheer langs de NHW hebben gelopen. De ervaringen vanuit deze Europese projecten zijn samengevat in een rapport met nuttige tips op het gebied van beheer. Dit rapport is in 2015 breed verspreid bij eigenaren en exploitanten langs de SvA en NHW. De onderdelen van de SvA zijn opgenomen in de provinciale monumentenmonitor, wat een beeld geeft van de staat van onderhoud van alle Noord-Hollandse provinciale monumenten en de rijksmonumenten zonder woonfunctie.

Van de per 2014 in werking getreden subsidieregeling voor restauratie en herstel objecten SvA is tegen de verwachting in geen gebruik van gemaakt.

5.2 Economische herontwikkeling

Economisch benutting is een belangrijke doelstelling in ons beleid omdat nieuwe functies een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het behoud en onderhoud van de Stelling. Bovendien schept het nieuwe arbeidsplaatsen zoals bijvoorbeeld in het bijzonder Fort Resort Beemster (Fort aan de Nekkerweg). In de afgelopen periode hebben wij hierop veel inzet geleverd. Met positief resultaat zoals ook beschreven staat in hoofdstuk 4.2. Bij de selectie van forten waar wij extra energie in hebben gestoken hebben wij gebruikt gemaakt van een door ons opgestelde kanskaart. Op basis van de volgende kenmerken is middels de kanskaart inzichtelijk gemaakt welke forten in potentie kansrijk zijn voor herbestemming:

- lokaal/regionale economische mogelijkheden;
- ligging en bereikbaarheid;
- bouwkundige staat;
- bereidheid van de eigenaar en gemeente om mee te werken aan een eventuele ontwikkeling en/of functie verandering van het fort.
- eventuele beperkingen die bijvoorbeeld vanuit natuurbelang worden gesteld.

Op basis van deze kanskaart werd gekozen voor Fort bij Kudelstaart, Fort bij Edam, Fort bij Spijkerboor en Fort bij de Liebrug. In overleg met de eigenaar en desbetreffende gemeente waarbinnen het fort ligt zijn vooraf de condities voor herontwikkeling gedefinieerd, zodat de condities voor ontwikkeling zo optimaal mogelijk werden gemaakt. Randvoorwaarden van de eigenaar en gemeente aan de ontwikkeling werden vertaald in een programma van eisen en gunningscriteria waarbinnen potentiële ondernemers met plannen konden komen die nauw aansluiten bij de ontwikkelruimte die eigenaar en gemeente willen bieden. Bedoeling was dat in al deze vier forten uiterlijk 2016 in ieder geval de herontwikkeling van start zou zijn gegaan. Fort bij Edam en Fort bij Spijkerboor hebben vertraging opgelopen doordat er onvoldoende draagvlak bij de eigenaar of gemeente voor was. Voor Fort bij Kudelstaart is in 2016 een tender uitgezet voor het werven van ondernemers die het fort willen gaan exploiteren. Het Recreatieschap Spaarnwoude heeft eind 2016 besloten om Fort bij de Liebrug te gaan restaureren en het in de toekomst meer economisch te gaan exploiteren.

5.3 Uitdragen ruimtelijk beleid

In 2015 zijn tijdens drie regionale bijeenkomsten gemeenten, eigenaren en exploitanten geïnformeerd over het provinciaal ruimtelijk beleid met betrekking tot de SvA. Dit omdat niet bij iedereen voldoende bekend bleek te zijn wat dit ruimtelijk beleid betekent en hoe je als gemeente in de praktijk omgaat met de provinciale Structuurvisie 2020 en de bijbehorende verordening en de inspiratiedocumenten Leidraad Landschap en Cultuurhistorie en het Beeldkwaliteitsplan Stelling van Amsterdam.

Belangrijk is dat een stevige ruimtelijke onderbouwing (nut & noodzaak) is opgesteld en dat de diverse aspecten die in of nabij het plangebied spelen goed in kaart worden gebracht. Ontwerpend onderzoek kan een hulpmiddel zijn om de ruimtelijke kernkwaliteiten van landschap en de SvA zo

goed mogelijk in beeld te brengen. Ondanks de regelgeving, verloopt het proces bij ruimtelijke projecten vaak verschillend. Per project is 'maatwerk' het sleutelwoord. Het proces bestaat deels uit een zoektocht naar de beste invulling van het gebied of fort. Dat vergt het nodige aan onderzoek, ontwerp en overleg. Tijdig overleg met deskundigen en provincie werkt daarbij positief. Gesproken is ook over een meer uniforme bescherming van de SvA op bestemmingsplanniveau. Nu varieert dit nog per gemeente. Men kan denken aan door de provincie te ontwerpen model-artikelen, een zogenaamd door gemeenten op te stellen koepelbestemmingsplan of door middel van een 'vrijwillig' inpassingsplan.

Tijdens deze bijeenkomsten is ook gesproken over wat de provincie doet aan ondersteuning bij de herbestemming.

5.4 Communicatie/marketing

Om de verschillende forten te stimuleren bij het bedenken en organiseren van activiteiten om de SvA te promoten zijn bijeenkomsten georganiseerd. Verder kon men ook subsidie aanvragen voor communicatie- en promotieactiviteiten op basis van de Uitvoeringsregeling 'subsidie activiteiten op en rond de Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie Noord-Holland 2013'. Van deze regeling is flink gebruik gemaakt zoals uit onderstaand overzicht blijkt.

2014	Ontvanger subsidie	Project
	Historisch museum Haarlemmermeer	Tentoonstelling 'In Stelling gebracht;'
	Nederlands Vestingmuseum Naarden	Plan voor verhuizing en inrichting
	Stg. De Vesting Naarden	Boek over 50 jaar restaureren
	Stg. Uitgeverij Noord-Holland	Boek Noordwestflank SvA
	Kunstfort bij Vijfhuizen	Tentoonstelling 'Op de plaats rust'
	Hist. Maatschap Fort a/d Ossenmarkt	Excursie Vesting Weesp
	Uithoornse Wieler Trainings Club	Rondje Stelling fietstoertocht
2015		
	Kunstfort bij Vijfhuizen	Vaste opstelling De Gang van onbewaakte geschiedenis
	Kunstfort Asperen	Erfgoedmanifestatie Militaire Ficties
	Stg. Grachtenfestival	Grachtenfestival bij SvA
	Stationsplein 3BV	Wandelpad Abcoude
	Museumkwartier Hembrug	Militair weekend Hembrugterrein
	Hist. Maatschap Fort a/d Ossenmarkt	Excursie Vesting Weesp
	Cultuurcompagnie NH	Start Fortenseizoen
	Cultuurcompagnie NH	Werelderfgoedweekend; Door de lens
	Forteiland Pampus	Tentoonstelling 'De SvA in volgelvlucht
	Uithoornse Wieler Trainings Club	Rondje stelling fietstoertocht
	Stg. Fort Penningsveer	Feest in het fort
	Cultuurcompagnie NH	Fortenfestival
	Stg. NTR	Het Klokhuis
2016		
	Stg. Verhalen Verbinden	Verhalenproject en boek west- en zuidfront SvA
	Museumkwartier Hembrug	Liberty Event
	Hist. Maatschap Fort a/d Ossenmarkt	Excursie Vesting Weesp
	St. Storytelling centre	Forten vol verhalen
	Info.nl	Stampions op de Stelling
	Hembrugmuseum	Fototentoonstelling Schot in de roos
	Stadsherstel Amsterdam	Presentatie restauraties van forten
	Stg. Nomade	Toneelvoorstellingen in forten
	Cultuurcompagnie NH	Levende forten
	Communicatie in cultuur	o.a. film 20 jaar UNESCO
	Cultuurcompagnie NH	NATUURLIJKE forten

	Stadsherstel Amsterdam	Inspiratieboek Restauraties
	UWTC Uithoorn	Rondje Stelling
	Geert Snoeijer	Fototentoonstelling Helden op de Stelling
	Hist. Maatschap Fort a/d Ossenmarkt	Dagarrangement Weesp
	Cultuurcompagnie NH	Fortenfestival

5.5 Financiering

Naast dat de provincie financieel heeft bijgedragen aan restauratie en herbestemming van forten is vanuit onze facilitaire rol ook in sommige gevallen gekeken naar financiële bijdragen vanuit andere overheden en fondsen. Zo is er bij EFRO cofinanciering beschikbaar gekomen voor het Vuurtoreneiland en VERmiddelen (Visie Erfgoed Ruimte) voor informatiepunten over de SvA/NHW bij Fort Resort Beemster en het Muizenfort in Muiden.

5.6 Vrijwilligers

Vrijwilligers spelen een belangrijke rol bij de openstelling en het onderhoud van de Stelling van Amsterdam. In dat verband is het belangrijk dat er voldoende vrijwilligers zijn die dit soort werkzaamheden kunnen blijven verrichten. Om stichtingen hierbij te ondersteunen is in samenwerking met de Vrijwilligerscentrale Haarlem een kennisbijeenkomst georganiseerd om hiervoor extra handvatten te bieden. Tevens vond elk jaar in samenwerking met St. MEGA een deskundigheidsbevordering plaats in Fort aan den Ham, waar vrijwilligers kennis konden uitwisselen over diverse onderwerpen. Verder zijn aan het eind van ieder jaar bedankbijeenkomsten voor vrijwilligers georganiseerd op verschillende forten. Elk jaar was georganiseerd rond een thema. In 2015 was het thema de Nieuwe Hollandse Waterlinie, om vrijwilligers alvast kennis te laten maken omdat veel zou worden samengewerkt met de NHW, waardoor de bijeenkomst plaatsvond in Fort Vechten. In 2016 was het thema werelderfgoed en daarom vond de bijeenkomst plaats in een ander werelderfgoed Droogmakerij de Beemster, in fort bij Spijkerboor, waar twee werelderfgoederen samenkwamen.

Deze bijeenkomsten waren ook voorzien van een kennis- en netwerkgedeelte, maar waren vooral belangrijk om vrijwilligers te bedanken voor hun inzet van het afgelopen jaar.

6 **Aanjagen en cofinanciering van nog minimaal twee herontwikkelingen van forten**

In het kader van het Uitvoeringsprogramma 2014-2016 is in totaal €3 miljoen (zowel in 2015 als 2016 € 1,5 miljoen) aan begrotingsmiddelen beschikbaar gesteld voor de herontwikkeling in forten langs de Stelling.

Deze middelen zijn ingezet voor:

2015	Vuurtoreneiland, Kustbatterij bij Durgerdam	€	1.000.000,-
2016	Fort bij Kudelstaart		275.000,-
2016	Fort Zuidwijkermeer		448.616,-
2016	Fort benoorden Spaarndam (dak en afwatering)		475.000,-
Totaal		€	2.198.616,-

Verder is er nog € 800.000,- gereserveerd voor Fort bij de Liebrug.

7 **Continuering van onze taak ten aanzien van de NHW in de Vechtstreek Noord**

Voor de regio Vechtstreek Noord is een eigen uitvoeringsprogramma opgesteld. Deze regio is een overlapgebied voor de SvA en de NHW. In het kader van het rijksproject NHW werd voor iedere

deelregio dit soort uitvoeringsprogramma's opgesteld. Het Uitvoeringsprogramma NHW/SvA Vechtstreek Noord-Holland 2011-2015 was het tweede uitvoeringsprogramma.

De uitvoering werd bestuurlijk aangestuurd door een Enveloppecommissie onder voorzitterschap van de provincie. Andere deelnemers hierin zijn: gemeenten Muiden, Bussum, Naarden (vanaf 1 januari 2015 Wijdemeren), Weesp en Wijdemeren, Natuurmonumenten, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht en het gewest Gooi en Vechtstreek.

Voor realisatie van projecten wordt gebruik gemaakt van Groene Uitwegmiddelen die specifiek voor de SvA en NHW in deze regio beschikbaar zijn gesteld. Zo is in dit kader Fort Kijkuit in Kortenhoef gerestaureerd en sinds 2015 in gebruik door Natuurmonumenten als kantoor van de beheereenheid Vechtplassen terwijl het daar gelegen Kruithuis is ingericht als informatiecentrum over het gebied en de werkzaamheden van Natuurmonumenten. Bij Fort H in Muiden werd het binnenwater weer teruggebracht en de beer bij het fort werd in 2014 gerestaureerd. De voormalige gemeente Muiden heeft in 2014 een ontwikkelplan opgesteld met als naam 'Verder met de Vesting Muiden'. Naast o.a. het versterken van de contouren van de vestingwallen worden ook vestinggebouwen opgeknapt, ook om een nieuwe functie te krijgen. Zo zijn de gebouwen E, F en G van de Vesting Muiden nu opgeknapt waardoor ze een nieuwe functie kunnen krijgen. Ook is een landschapsplan voor de schootsvelden ten zuiden van de vesting opgesteld. De kringenwetboerderij Vechthoeve is vanwege de aanleg van het aquaduct voor de nieuwe A1 verplaatst naar een betere locatie langs de Vecht. De bedoeling is dat het een restaurant gaat worden als onderdeel van een zorglandgoed. Ook voor de Vesting Naarden is een programma opgesteld: 'Naarden buiten de vesting'. Dit plan bestaat o.a. een binnendoorverbinding tussen de Naardertrekvaart en het Gooimeer, een passantenhaven en behoud van openheid van het landschap rondom Naarden Vesting.